

APPENDIX 1. Parameterschattingen voor het model met kwaliteit van de kladversie, hoeveelheid (HO-)feedback en proportie LO- en HO-revisies.

	PARAMETERSCHATTING (SE)	P-WAARDE
Intercept	100,70 (3,78)	<0,001
Kwaliteit kladversie ^a	0,95 (0,08)	<0,001
Aantal feedbacksegmenten	0,33 (3,34)	0,27
Proportie HO-feedback	0,80 (4,33)	0,85
Proportie LO-revisies	-1,75 (3,79)	0,64
Proportie HO-revisies	5,18 (1,81)	<0,001
Kwaliteit kladversie ^a *Proportie HO-revisies	-0,41 (0,19)	0,03

^a Gecentreerd rond gemiddelde

APPENDIX 2. Parameterschattingen voor het model met kwaliteit van de kladversie, proportie revisies en vorm van de feedback.

	PARAMETERSCHATTING (SE)	P-WAARDE
Intercept	103,96 (0,72)	<0,001
Kwaliteit kladversie ^a	0,81 (0,06)	<0,001
Proportie revisies	0,12 (0,49)	0,40
Kwaliteit kladversie ^a *Proportie revisies	-0,03 (0,04)	0,24
Proportie faciliterende feedback	4,23 (4,52)	0,17
Proportie faciliterende feedback* Kwaliteit kladversie ^a	1,10 (0,33)	<0,001
Proportie revisies* Proportie faciliterende feedback	-1,23 (0,34)	<0,001

^a Gecentreerd rond gemiddelde

INTERPRETATIE Het hiërarchisch lineair model in Appendix 1 relateert de kwaliteit van de gereviseerde tekst aan een serie verklarende variabelen. Het intercept toont de verwachte gemiddelde kwaliteit van een gereviseerde tekst zonder rekening te houden met de effecten van de overige variabelen. De volgende regel toont dat de kwaliteit van de kladversie impact had op de kwaliteit van de eindversie: per punt hoger op de kladversie neemt de kwaliteit van de gereviseerde tekst toe (+0,95). De hoeveelheid feedback van leerkrachten heeft geen directe impact op de kwaliteit van de gereviseerde tekst, noch de proportie HO-feedback. Een hogere proportie revisies op basis van LO-feedback heeft geen significante impact op de kwaliteit van de gereviseerde teksten, maar een hogere proportie revisies op basis van HO-feedback wel (+5,18), wat ten opzichte van LO-revisies een stijging van 3,43 punten (= -1,75+5,18) in tekstkwaliteit inhoudt. Dit positieve effect wordt iets afgezwakt naarmate de leerling al een betere kladversie had (-0,41).

Voor Appendix 2 geldt een analoge interpretatie.

Hoe vaardig zijn onze groep 8-leerlingen in Engels?

Inzicht in de ERK-niveaus aan de hand van uitslagen

van de IEP Eindtoets Engels

LISANNE BOS & EVELINE VAN BAALEN

Engels is in het basisonderwijs een verplicht vak vanaf groep 7. Steeds meer basisscholen kiezen echter voor een prominentere plaats van Engels in hun curriculum en bieden hun lessen Engels vervroegd aan. Een mogelijk gevolg van de verschillen in invulling van het vak Engels in het basisonderwijs, zijn grote verschillen in uitstroomniveaus. In opdracht van EP-Nuffic ontwikkelde Bureau ICE de IEP Eindtoets Engels die inzicht geeft in de ERK-niveaus aan het einde van de basisschool. Wat vertelt de afname van deze toets over hoe vaardig groep 8-leerlingen zijn in Engels? En maakt het uit vanaf welk leerjaar lessen Engels aanvragen? Uit de resultaten van de eerste afnameperiode blijkt dat leerlingen op scholen die Engels vanaf groep 1 aanbieden inderdaad vaker een hoger ERK-niveau behalen dan leerlingen op scholen die Engels vanaf groep 5 of groep 7 aanbieden, maar de verschillen zijn klein en de overlap tussen de groepen groot.

Sinds 1986 zijn basisscholen verplicht om Engels aan te bieden vanaf groep 7. In het voortgezet onderwijs is Engels zelfs een van de kernvakken. De uitstroomniveaus van leerlingen in het basisonderwijs (en dus de

startniveaus in het voortgezet onderwijs) zijn echter erg verschillend. Basisscholen mogen eigen keuzes maken in het vormgeven van het aanbod, de keuze voor de leerkracht die Engels geeft en de tijd die zij aan het vak besteden (Thijs, Tuin, & Trimbos, 2011).

Grofweg is het onderwijs van het vak Engels in het basisonderwijs in te delen in drie varianten. Ten eerste zijn er scholen die regulier Engels in het basisonderwijs geven vanaf groep 7 (eibo). Ten tweede zijn er scholen die Engels in het basisonderwijs aanbieden vanaf groep 5 (vervroegd eibo). Tot slot zijn er scholen die Engels aanbieden vanaf groep 1. Deze laatste groep wordt ook wel het vroeg vreemdetalenonderwijs genoemd (vvto). In de afgelopen tien jaar zijn de laatste twee groepen sterk tot ontwikkeling gekomen. Steeds meer scholen bieden vervroegd eibo of vvto aan. Uit de Periodieke Peiling voor Engels aan het einde van de basisschool (Geurts & Hemker, 2013) blijkt daarnaast dat veel leerlingen ook buiten schooltijd in aanraking komen met het Engels, door bijvoorbeeld te luisteren naar Engelse liedjes, een Engelse serie te kijken of websites te bezoeken. Ook hierin is veel variatie tussen leerlingen. Sommige

leerlingen geven aan dit soort activiteiten nooit uit te voeren, anderen geven aan bijna elke dag buiten school in contact te komen met het Engels. Door deze verschillen in het aanbod van het onderwijs en in het buitenschools gebruik van Engels, zou het kunnen zijn dat de niveaus van leerlingen aan het eind van het basisonderwijs veel van elkaar verschillen. Om hier zicht op te krijgen is het nuttig om de ERK-niveaus van leerlingen te meten aan het eind van groep 8.

Uit internationale onderzoeken blijkt dat de tijd die aan het vak Engels besteed wordt van grote invloed is op de taalvaardigheid (Muñoz, 2014). Uit eerdere onderzoeken in Nederland blijkt dat de bevindingen met betrekking tot niveauverschillen tussen verschillende schoolvarianten niet geheel eenduidig zijn. Zo blijkt uit de Periodieke Peiling voor Engels aan het einde van de basisschool (Geurts & Hemker, 2013) dat vvtto-leerlingen iets hoger scoren dan eibo-leerlingen op woordenschat en op de vaardigheden lezen en luisteren. Wel blijken de verschillen klein te zijn en de spreiding tussen scholen en leerlingen groot. Voor spreken en schrijven werden grotere verschillen gevonden (ten gunste van vvtto). De Graaff (2015) deed een onderzoek naar de verschillende aspecten van de taalvaardigheid tussen 10 vvtto-scholen en 9 eibo-scholen. Uit dit onderzoek blijkt dat vvtto-leerlingen (na 5 tot 8 jaar Engels) gemiddeld beter presteren dan eibo-leerlingen (na 2 jaar Engels) op alle getoetste vaardigheden (luister- en leesvaardigheid, spelling en gespreksvaardigheid), maar dat de verschillen klein waren. Uit de resultaten blijkt ook dat de verschillen binnen eibo en vvtto erg groot waren. Anderzijds blijkt uit het onderzoek van Naber en Lowie (2013) dat er geen verschillen zijn tussen het woordenschatniveau van vvtto-leerlingen en leerlingen die vanaf groep 7 Engels hebben gehad. Maar ook zij vonden een grote spreiding binnen beide groepen.

De IEP Eindtoets Engels

Om de taalvaardigheid Engels van de groep 8-leerling in Nederland inzichtelijk te maken en te zorgen voor een goede overgang naar het voortgezet onderwijs, heeft Bureau ICE in opdracht van EP-Nuffic de IEP Eindtoets Engels ontwikkeld. Deze eindtoets meet de taalvaardigheid Engels aan de hand van de ERK-niveaus. De IEP Eindtoets Engels is een adaptieve en digitale toets die aan de hand van vragen over woordenschat, leesvaardigheid en luistervaardigheid het algehele receptieve ERK-niveau (A1-B1) van de leerling in beeld brengt.

In het voorjaar van 2016 vonden de eerste afnames van dit meetinstrument plaats. Door de resultaten van deze afnames te analyseren, komen nieuwe gegevens aan het licht over de ERK-niveaus die Nederlandse groep 8-leerlingen behalen aan het eind van het basisonderwijs. Ook kan gekeken worden naar het verband tussen schoolvarianten (eibo, vervroegd eibo en vvtto) en de Engelse taalvaardigheid. Bij het analyseren van de resultaten hebben we de volgende deelvragen gesteld:

1. Welke ERK-niveaus Engels halen Nederlandse leerlingen aan het eind van groep 8 op de IEP Eindtoets Engels?
2. Welke verschillen in ERK-niveaus zijn er in groep 8 tussen leerlingen uit eibo, vervroegd eibo en vvtto?
3. Welke verschillen in ERK-niveaus zijn er binnen de onderwijsvarianten (eibo, vervroegd eibo en vvtto) tussen scholen onderling?

Beschrijving van het instrumentarium

Alle items van de IEP Eindtoets Engels zijn gepretest bij leerlingen uit groep 8 van het eibo en vvtto en bij brugklasleerlingen. Alleen items die voldeden aan psychometrische eisen kwamen uiteindelijk in de toets terecht. De toets bestaat uit twee deeltossen die elk zijn opgebouwd uit verschillende subonder-

TOETSDEEL 1: WOORDENSCHAT EN LUISTEREN | 45 minuten

Deel A: Woordenschat

A1	A2	B1
15 items	15 items	15 items

Adaptief deel B, afhankelijk van resultaat op deel A

Deel B: Luisteren

A1	A2	A2	B2
6 items	6 items	6 items	6 items

Adaptief toets 2, afhankelijk van resultaat op toets 1

TOETSDEEL 2: LEZEN EN LUISTEREN | 45 minuten

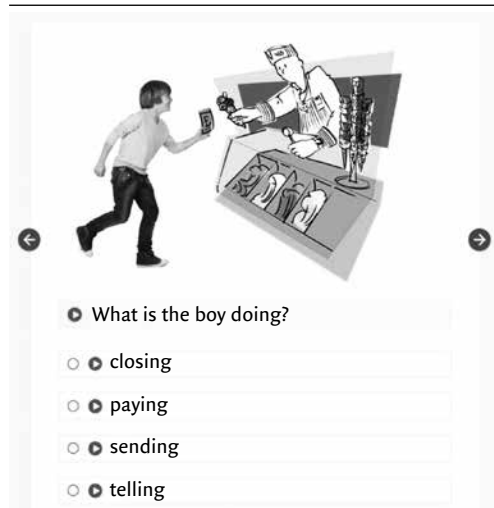
A1	A1/A2	A2	A2/B1	B1
12 items lezen	6 items lezen A1 6 items lezen A2	12 items lezen	6 items lezen A2 6 items lezen B1	12 items lezen
12 items luisteren	6 items luisteren A1 6 items luisteren A1	12 items luisteren	6 items luisteren A2 6 items luisteren B1	12 items luisteren

Figuur 1. Opbouw van het meetinstrument

delen. De opbouw van de toets is weergegeven in figuur 1.

Deeltoets 1A bestaat uit 45 woordenschat-items (15 voor niveau A1, 15 voor A2 en 15 voor B1). De woordenschatitems bevragen kennis van zelfstandig naamwoorden, werkwoorden en bijwoorden en bijvoeglijk naamwoorden.

Bij de constructie van de items werd gebruik gemaakt van een selectie doelwoorden uit The English Profile corpuslijst (2012). Een variatie in vraagtypen zorgt ervoor dat de items zowel brede als diepe woordkennis meten. Figuur 2 laat een voorbeeld zien van een woordenschatitem uit de toets.

Figuur 2. Voorbeeldopgave voor het onderdeel Woordenschat

tal vragen dat past bij het gemeten niveau. De scores van de leerlingen op alle items van beide deelttoetsen worden automatisch beoordeeld. Hierdoor is de uitslag direct na de afname van het tweede deel van de toets beschikbaar, in de vorm van een niveaubepaling: op weg naar A1, A1, A2 of B1. Deze niveaubepaling is opgesteld aan de hand van een standaardsetting met taalexperts die niet direct bij de ontwikkeling van de toets betrokken waren. Tijdens de standaardsetting lieten de taalexperts hun oordeel over de niveaubepaling zowel afhangen van hun eigen oordeel over het niveau van de items en teksten als van kwantitatieve data over de items (verkregen aan de hand van de pretest). Naast de niveaubepaling krijgt iedere leerling een percentuele score voor alle verschillende subonderdelen van de toets.

Deelnemers

In totaal zijn er 1351 groep 8-leerlingen geweest die in de periode mei-juli 2016 de IEP Eindtoets Engels hebben gemaakt. Leerlingen met meer dan 15% missings op de toets en leerlingen die een onderwijsvariant voor hoogbegaafden volgden, werden uitgesloten van de analyses. Er zijn uiteindelijk analyses gedaan op de uitslagen van 1247 leerlingen die de toets hebben gemaakt. Deze leerlingen zaten op 56 verschillende scholen: dit houdt in dat het aantal leerlingen per school laag is, waardoor het analyseren van de uitslagen per school niet informatief is. Van de 1247 leerlingen waren 67 leerlingen (3 scholen) afkomstig van eibo-scholen, 43 leerlingen (eveneens 3 scholen) kwamen uit het vervroegd eibo en 1137 leerlingen (47 scholen) waren afkomstig van het vvto. Onder de noemer vvto vallen scholen die aangeven Engels te geven vanaf groep 1; sinds wanneer zij Engels geven is niet altijd bekend. Scholen gaven zichzelf op voor deelname aan de testafname.

Afname

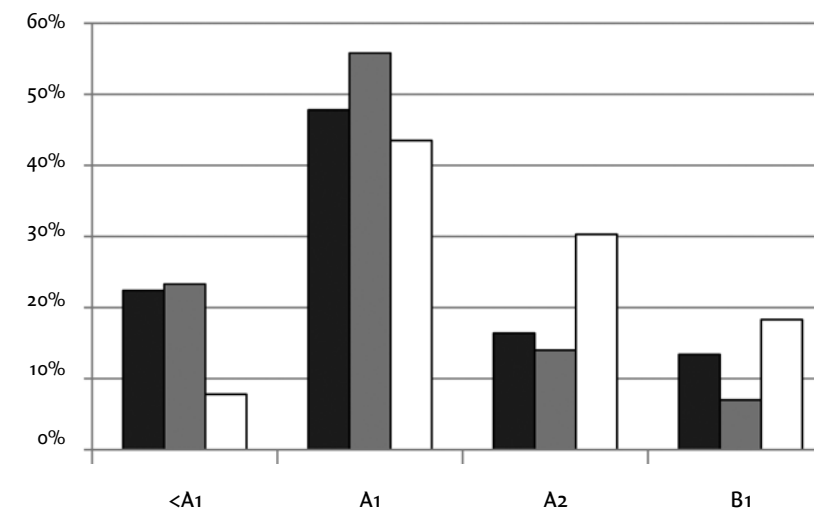
De afname vond plaats tussen mei en juni 2016 op de basisscholen van de leerlingen. De leerlingen maakten de toets individueel op een computer, laptop of tablet. Scholen waren vrij om het precieze moment van afname zelf in te plannen. Ook was het niet noodzakelijk dat alle leerlingen de toets tegelijkertijd maakten. Wel stelden we als voorwaarde dat de afnames van beide deelttoetsen binnen een periode van maximaal twee weken zouden plaatsvinden. Voorafgaand aan de afname kregen de leerlingen een instructievideo te zien waarin uitleg werd gegeven over de afname en de verschillende vraagtypen.

Resultaten

Hieronder worden de resultaten gepresenteerd per onderzoeksvraag.

Welke ERK-niveaus Engels halen Nederlandse leerlingen aan het eind van groep 8 op de IEP Eindtoets Engels?

Allereerst hebben we gekeken hoe vaak leerlingen uit elke onderwijsvariant een bepaald ERK-niveau behaalden. Om het verschil in de grootte van de verschillende groepen (3 eibo-scholen, 3 vervroegd eibo-scholen en 47 vvto-scholen) niet mee te laten wegen, zijn de resultaten in figuur 3 niet absoluut maar percentueel weergegeven. Hier is te zien dat het merendeel van de leerlingen in groep 8

	<A1	A1	A2	B1
■ eibo	22,4%	47,8%	16,4%	13,4%
■ vervroegd eibo	23,3%	55,8%	14,0%	7,0%
□ vvto	7,8%	43,5%	30,3%	18,3%

Figuur 3. Procentuele weergave van de behaalde ERK-niveaus weergegeven per onderwijsstype

het niveau A1 behaalt. De centrummaat voor alle groepen (eibo, vervroegd eibo en vvto) is dan ook het ERK-niveau A1. Dit is overeenkomstig de verwachte einddoelen die gesteld zijn door SLO.

Welke verschillen in ERK-niveaus zijn er in groep 8 tussen eibo, vervroegd eibo en vvto?

Omdat het ERK-niveau een ordinale variabele is, is een Kruskal-Wallis-toets uitgevoerd om de niveaus van alle groepen te kunnen vergelijken. Daarnaast zijn Mann-Whitneytoetsen uitgevoerd om de groepen onderling met elkaar te vergelijken. Uit de overall resultaten blijkt dat de groepen significant van elkaar verschillen in hoe vaak ze een bepaald ERK-niveau behalen: vervroegd eibo-leerlingen (gemiddelde rank = 428,52) behalen de laagste ranking gevolgd door eibo-leerlingen (gemiddelde rank: 490,20). Vvto-leerlingen behalen gemiddeld de hoogste ranking (gemiddelde rank = 649,20), $\chi^2(2) = 27,02$, $p < 0,001$.

Om de groepen onderling te vergelijken zijn Mann-Whitneytoetsen uitgevoerd. Uit de resultaten blijkt dat de eibo-leerlingen en leerlingen met vervroegd eibo niet significant verschillen in hun ERK-niveaus, $U = 1321,50$ ($Z = -0,790$), $p = 0,430$. Daarentegen behalen eibo-leerlingen wel significant minder hoge ERK-niveaus dan vvto-leerlingen, $U = 29054,00$ ($Z = -3,475$), $p = 0,001$. Ook de leerlingen die vervroegd eibo kregen behaalden lagere ERK niveaus dan vvto-leerlingen, $U = 16159,00$ ($Z = -4,022$), $p < 0,001$.

Welke verschillen in ERK-niveaus zijn er binnen de onderwijsvarianten (eibo, vervroegd eibo en vvto) tussen scholen onderling?

Uit eerdere onderzoeken die gedaan zijn in Nederland kwam naar voren dat de verschillen binnen de onderwijsvariant erg groot waren; daarom hebben wij dit ook bekeken in de afnames. Om de ERK-niveaus tussen eibo- en vvto-scholen te vergelijken zijn er

drie Kruskal-Wallis-toetsen uitgevoerd. Uit de analyses blijkt dat de zevenveertig vvto-scholen onderling significant van elkaar verschillen in hun ERK-niveaus, $\chi^2(46) = 185,780$, $p < 0,001$. De drie vervroegd eibo-scholen en de drie eibo-scholen verschillen onderling niet binnen de onderwijsvariant, respectievelijk $\chi^2(2) = 4,094$, $p = 0,129$ (vervroegd eibo); $\chi^2(2) = 0,928$, $p = 0,629$ (eibo).

Conclusies en discussie

Aan de hand van de resultaten van afnames van de IEP Eindtoets Engels werd bekeken welke taalniveaus Engels leerlingen in Nederland behalen aan het eind van het basisonderwijs. Daarnaast onderzochten we of de onderwijsvariant (eibo, vervroegd eibo en vvto) van invloed was op deze taalniveaus. De uitkomsten van het onderzoek kunnen als volgt worden samengevat. Het vermoeden dat er grote niveauverschillen zitten tussen groep 8-leerlingen op het gebied van Engels, lijkt te kloppen: scores varieerden van onder A1 tot en met B1. Ondanks dat bij alle onderwijsvarianten het ERK-niveau A1 het meeste voorkwam, behaalden leerlingen die het vvto volgden (Engels vanaf groep 1) vaker een hoger ERK-niveau dan leerlingen die het reguliere onderwijs volgden met Engels vanaf groep 5 of groep 7. Dit is in overeenstemming met de onderzoeksresultaten van De Graaff (2015) naar verschillen tussen vvto en eibo voor wat betreft lees- en luistervaardigheid. Leerlingen die Engels vanaf groep 5 of 7 kregen verschilden niet van elkaar in hun ERK-niveaus. Net als in eerdere onderzoeken (De Graaff, 2015; Geurts & Hemker, 2013; Naber & Loewie, 2013) blijken de verschillen tussen de vvto-scholen in ERK-niveaus groot. Dit verschil werd echter niet gevonden bij de eibo- en vervroegd eibo-scholen. Een mogelijke oorzaak kan zijn dat ons onderzoek een veel

kleiner aantal eibo- en vervroegd eibo- dan vvto-scholen omvat (3 eibo-/vervroegd eibo-scholen versus 47 vvto-scholen).

De resultaten laten zien dat de leerlingen die Engels vanaf groep 1 aangeboden kregen beter scoorden op de IEP Eindtoets Engels. Maar hierbij dienen een paar tekortkomingen van dit onderzoek genoemd te worden. Scholen hebben zichzelf opgegeven voor deelname aan de afname. Hierdoor is het waarschijnlijk dat de afname voornamelijk scholen omvat die Engels als speerpunt in hun onderwijsprogramma hebben opgenomen. Dit geeft mogelijk een vertekend beeld wanneer de resultaten geïnterpreteerd worden als representatief voor de gehele populatie. Daarnaast is de verdeling over de groepen (eibo, vervroegd eibo en vvto) onevenredig. Slechts 3 eibo- en 3 vervroegd eibo-scholen hebben de toets afgenomen. Daarentegen hebben 47 vvto-scholen de toets gemaakt. De relatief kleine groepsgroottes van de eibo- en vervroegd eibo-scholen kan van invloed zijn op de betrouwbaarheid van deze studie. Vervolgonderzoek zal gedaan moeten worden met een grotere onderzoeksgroep om de resultaten te repliceren en hierdoor te generaliseren.

Daarnaast is er veel verschil tussen de start van het onderwijs Engels binnen vvto-scholen. Veel van de vvto-scholen vermelden dat ze Engels aanbieden vanaf groep 1, maar het startjaar van invoer van vvto op de betreffende school is niet altijd vermeld. Zo is het voor ons niet bekend vanaf welk jaar de leerlingen daadwerkelijk onderwijs Engels hebben ontvangen. Andere vvto-scholen, daarentegen, geven al sinds 2004 onderwijs Engels vanaf groep 1. Dat betekent dat alle leerlingen daadwerkelijk 8 jaar Engels hebben gehad. In vervolgonderzoek dient het aantal jaren onderwijs Engels beter onder de loep genomen te worden om te kijken wat het effect hiervan is. Naast de vraag hoe lang de leerlingen daadwerkelijk onderwijs Engels

hebben gevolgd, is er ook veel variatie in de invulling daarvan. Uit onderzoek blijkt dat de onderwijstijd voor Engels zowel binnen als tussen eibo- en vvto-scholen flink verschilt (Brouwer, 2009; Van den Broek, De Graaff, Unsworth, Van der Zee, 2014). De opleiding (Goorhuis-Brouwer & De Bot, 2010), het taalniveau van de docent (near native, native of niet native; Driessen, Krikhaar, De Graaff, Unsworth, Leest, Coppens, & Wierenga, 2016) en de gebruikte lesmethode zijn mogelijk van invloed op de behaalde uitslagen. De precieze gegevens over het aantal uren Engels, het taalniveau van de docent, de gebruikte lesmethodes en dergelijke ontbreken binnen dit onderzoek. Al deze aspecten kunnen de kwaliteit van het onderwijs Engels binnen de scholen sterk beïnvloeden. Ook zijn er geen gegevens bekend over de mate van buitenschools contact met de Engelse taal bij de leerlingen van de verschillende onderwijstypen. Daarom zou het van belang zijn inzicht te krijgen in een aantal achtergrondkenmerken van de leerling, bijvoorbeeld *literacy skills* (Sparks, Patton, Ganschow, & Humbach, 2009) en taalniveau van de ouders (Driessen et al., 2016).

Samengevat konden wij aan de hand van afnames van een nieuwe adaptieve toets Engels inzicht geven in de beheersing van de ERK-niveaus Engels van leerlingen in groep 8, en verschillen tussen eibo-, vervroegd eibo- en vvto-scholen inzichtelijk maken. De resultaten laten zien dat het aanbieden van Engels vanaf groep 1 een positieve invloed heeft op het behaalde ERK-niveau in groep 8, maar er blijken grote verschillen tussen de scholen en tussen de leerlingen in deze vvto-groep te zijn. In de toekomst kan met meer achtergrondinformatie en een betere spreiding tussen de groepen verder onderzoek plaatsvinden om zo nog beter de opbrengsten van het Engels aan het eind van de basisschool in beeld te brengen.

LITERATUUR

- Broek, E. van den, Graaff, R. de, Unsworth, S., van der Zee, V. (2014). *Voorstudie Pilot Tweektalig Primair Onderwijs*. Groningen: GION.
- Brouwer, S. R. G. (2009). *Levert vervroegd taalonderwijs een betere taalbeheersing op? Een onderzoek naar het effect van Engels taalonderwijs vanaf groep 1 op de basisschool op de taalbeheersing van de leerling in groep 8*. (Master's thesis). Geraadpleegd van dspace.library.uu.nl.
- Driessen, G., Krikhaar, E., Graaff, R. de, Unsworth, S., Leest, B., Coppens, K., & Wierenga, J. (2016). *Evaluatie pilot Tweektalig Primair Onderwijs*. Startmeting 2014/15. Nijmegen: ITS.
- Graaff, R. de (2015). Vroeg of laat Engels in het basisonderwijs. Wat levert het op? *Levende Talen Tijdschrift*, 16(2), 3–15.
- Geurts, B., & Hemker, B. T. (2013). *Balans van het Engels aan het einde van de basisschool 4: uitkomsten van de vierde peiling in 2012*. Arnhem: Cito.
- Goorhuis-Brouwer, S., & Bot, K. de (2010). Impact of early English language teaching on L1 and L2 development in children in Dutch schools. *International Journal of Bilingualism*, 14(3), 289–302.
- Muñoz, C. (2014). Contrasting effects of starting age and input on the oral performance of foreign language learners. *Applied Linguistics*, 35, 463–482.
- Naber, R., & Lowie, W. (2012). Hoe vroeger, hoe beter? Een onderzoek naar de effectiviteit van vroeg vreemdetalenonderwijs. *Levende Talen Tijdschrift*, 13(4), 13–21.
- Sparks, R., Patton, J., Ganschow, L., & Humbach, N. (2009). Long-term cross-linguistic transfer of skills from L1 to L2. *Language Learning*, 59(1), 203–243.
- The English Profile. (2012). *English Vocabulary Profile*. Geraadpleegd op 25 februari 2016, van <http://vocabulary.englishprofile.org/staticfiles/about.html>

Thijs, A., Tuin, D., & Trimbos, B. (2011). *Engels in het basisonderwijs: Verkenning van de stand van zaken*. Enschede: SLO.

LISANNE BOS is gepromoveerd aan de Vrije Universiteit. Ten tijde van het schrijven van het artikel werkte ze als onderzoeker en adviseur Toetsing en Onderwijs bij Bureau ICE. Zij werkt nu als onderwijskundig medewerker bij Stichting Lezen & Schrijven.
E-mail: lisannebos@lezenenschrijven.nl

EVELINE VAN BAALEN werkt als toetsontwikkelaar en trainer bij Bureau ICE, waar zij onder andere verantwoordelijk is voor de ontwikkeling van toetsen Moderne Vreemde Talen. Zij volgde de master Taalwetenschap aan de Vrije Universiteit.
E-mail: evbaalen@bureau-ice.nl

VERSCHENEN PROEFSCHRIFT

Maria van der Aalsvoort (2016). *Vensters op vakontwikkeling. De betwiste invoering van taalkunde in het examenprogramma Nederlands havo/vwo (1988-2008)*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen. Isbn 978 90 9029968 6, 267 blz.

Dit proefschrift behandelt de geschiedenis van de pogingen om het vak taalkunde opgenomen te krijgen in het examen Nederlands voor havo en vwo. Behalve een uitgebreide beschrijving van het historische verloop in drie periodes (1988-1991, 1995-1998 en 1998-2008), waaraan elk een hoofdstuk wordt gewijd, bevat het proefschrift ook een groot deel gewijd aan de analyse van de historie. Hierbij worden verschillende perspectieven ("Vensters") onderscheiden. Het eerste Venster betreft het krachtenveld en curriculumontwikkeling. Het gaat hierbij om de diverse maatschappelijke krachten die invloed hebben op curriculumontwikkeling van het vak Nederlands: het sociaal-politieke perspectief. Het tweede Venster betreft de relatie tussen het schoolvak (Nederlands) en de vakwetenschap (Taalkunde). Het derde Venster gaat over de bedachte rol voor kennis en vaardigheden in het onderwijs Nederlands (uitmondend in een sterk ideologisch gekleurde tegenstelling tussen doelstellingen).

De drie periodes worden elk in een apart hoofdstuk beschreven aan de hand van drie soorten bronnen. De eerste soort betreft documenten uit openbare en persoonlijke archieven, de tweede soort betreft publicaties in vaktijdschriften, conferenties en kranten, de derde soort bestaat uit gesprekken met actoren in de beschreven geschiedenis. Periode 1 (1988-1991) behandelt het uitbrengen van een advies aan het ministerie van OCW over taalkunde door de Commissie Vernieuwing

Eindexamenprogramma's Nederlandse taal en letterkunde (CVEN). Deze commissie, ingesteld door datzelfde ministerie, had veldraadplegingen en onderzoek uitgevoerd en baseerde daarop haar advies, dat onder meer inhield dat een experiment uitgevoerd moest worden waarin taalkunde was opgenomen in het eindexamenprogramma voor vwo. Het ministerie besloot echter dit advies niet te volgen. In periode 2 (1995-1998) vindt de voorbereiding plaats van de invoering van de 'Tweede Fase' voor havo en vwo. Hierbij acteerde een andere commissie als adviseur van het ministerie voor het vak Nederlands, namelijk de Vakontwikkelgroep Nederlands (VOG-N). Deze commissie adviseerde om taalkunde op te nemen als handelingsdeel in het examenprogramma voor havo en vwo. Maar opnieuw besloot het ministerie dit advies niet te volgen. Periode 3 (1998-2008) betreft de aanpassing van de ingevoerde 'Tweede Fase' (ook wel bekend onder de naam 'studiehuis' voor havo en vwo), vooral naar aanleiding van kritiek op de overladenheid van het curriculum en op de competentiegerichte aanpak (leerlingen moesten vooral veel zelfstandiger leren, docenten moesten hen slechts 'coachen'). Scholen kregen meer vrijheid om zelf hun examen in te richten. Bovendien kwam er ruimte om taalkundeonderwijs voor havo en vwo te ontwikkelen, gesteund door het ministerie.

Ook al is het informatief om op een gedetailleerd niveau Van der Aalsvoorts reconstructie van het historische verloop van de discussie rondom taalkunde te volgen, toch is verreweg het belangrijkste deel van het proefschrift het laatste, waarin aan de hand van de bovengeschetste 'Vensters' geanalyseerd wordt hoe deze historie kan worden verklaard. Zo wordt vanuit het perspectief van 'krachtenveld en curriculumontwikkeling' geschetst welke